

Бібік Надія Михайлівна,

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України,
головний науковий співробітник відділу початкової освіти
Інституту педагогіки НАПН України
(м. Київ, Україна)

СТРУКТУРА І ЗМІСТ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У фаховій літературі *соціальна компетентність* розглядається як результат соціалізації індивіда, процес його входження в соціум, оволодіння системою цінностей суспільства, навичками взаємодії з іншими людьми, дотримання установлених тут норм і правил (І. Бех, Л. Виготський, Н. Лавриченко, О. Пометун). Базовим поняттям у досліджуваному процесі є «Соціалізація».

Особливістю процесу соціалізації вважається динамічний перехід об'єктивного в суб'єктивне, діалектика організованого і стихійного, тобто довільного і того, що зумовлене приписами певного соціуму. Отже, робиться акцент на поєднанні внутрішньої і зовнішньої детермінації процесу засвоєння індивідом досвіду життя в суспільстві, виконання ним певних соціальних ролей і функцій.

Таким чином, соціалізація постає двобічним процесом, завдяки якому індивід засвоює соціальний досвід, інтегруючись у соціальне середовище, в систему наявних у ньому зв'язків, а з іншого боку—активно відтворює ці зв'язки, реалізуючи себе як особистість. Науково доведено, що тільки народжуючись і проживаючи у соціумі, людина стає істотою суспільною.

Водночас соціалізована особистість не просто пристосовується до обставин навколишнього середовища, а вчиться пізнавати світ, взаємодіяти з ним, набувати позиції суб'єкта соціального життя, який засвоює норми і цінності суспільства в процесі реалізації своєї активності і саморозвитку.

У час «тріумфу особистості» психологи, педагоги особливу увагу приділяють онтогенетичним аспектам соціалізації. У результаті виділяється світ дитинства як невід'ємний атрибут способу життя і культури народу. Дитинство і суспільство взаємопов'язані. Суспільство не може пізнати себе, не зрозумівши закономірності свого дитинства. Водночас воно не може зрозуміти світ дитинства, не знаючи особливостей дорослої культури. Світ дитинства співвідноситься з загальними властивостями і цінностями відповідного суспільства.

«Розвиток власного «Я» не може здійснюватися без інших людей, тобто без соціального оточення. Кожна людина, зокрема учень молодшого шкільного віку, будує своє «Я» на сприйнятих реакціях інших людей, з якими вона вступає в контакт. Через відносини з іншими, через їх оцінки людина розуміє, якою вона є (теорія дзеркального «Я» особистості). розвиваючись, особистість стає більш вимогливою у виборі індивідів, які виконують роль дзеркала, та здійснює добір зразків, що впливають на неї. Сутність процесу сприйняття індивідом інших

особистостей—знаходимо в теорії «узагальненого іншого». Узагальнений інший—це загальні цінності та стандарти поведінки групи, що формують у членів цієї групи індивідуальний образ. Усвідомлення «узагальненого іншого» відбувається через процеси «прийняття» ролі та «виконання» ролі. Під час прийняття ролі—відбувається спроба перебрати на себе поведінку особистості в іншій ситуації чи в іншій ролі, наприклад, у дитячих іграх у сім'ю. Виконання ролі—це дії, пов'язані з реальною рольовою поведінкою.

Починаючи новий життєвий етап, людина змушена навчатися. Цей процес, який складається з двох етапів, безпосередньо пов'язаних між собою,—учені визначають десоціалізацією та ресоціалізацією. Під десоціалізацією розуміють процес відмови від старих цінностей, норм, ролей і правил поведінки, а під ресоціалізацією—засвоєння нових цінностей, норм, ролей та правил поведінки замість втрачених.

Якісно нове соціальне поле потребує цілеспрямованого дослідження в усіх аспектах: методологічному, соціальному, психологічному, педагогічному. Як педагогічне явище, соціалізація досліджується з різних боків. *Стихийний процес* може здійснюватися у референтних групах, шляхом контакту індивіда з іншими в різних обставинах: в сім'ї, в колі дорослих і ровесників; в освітній, ігровій та інших діяльностях.

Великою мірою соціалізація в суспільстві здійснюється *цілеспрямовано* шляхом організованого впливу через нормативні настанови, інші регулятиви: закони, правила, приписи. Їй належить значна питома вага в соціалізуючій практиці молодого покоління. У науці й практиці склалися апробовані моделі соціалізації школяра, зокрема:

- предметно-тематична, що передбачає введення в навчальний план спеціального предмета або курсу, його тематичну організацію;
- міжпредметна, яка ґрунтується на виокремленні в кожній із програм міжпредметних завдань, що разом становлять певну цілісність;
- інституціональна, коли спеціально моделюється весь стиль, проживання в школі (політика самоуправління, створення шкільної республіки);
- проектна (розроблення соціальних проектів).

Предметно-тематична організації допомагає школяреві найбільш цілеспрямовано розглянути себе у взаємозв'язку і взаємозумовлені з іншими компонентами світу в системах:

«Я»—«Я»;

«Я» — інша людина;

«Я» — суспільство;

«Я» —світ.

Для розгляду проблеми соціалізації з погляду компетентнісного підходу звернемось до вітчизняних дослідників, які вважають, що соціальна компетентність охоплює ряд аспектів, істотних з погляду соціальних контактів індивіда з іншими.

Як педагогічне явище, соціальна компетентність є ключовою, оскільки за

змістом і результатами має міжпредметарний характер, інтегрується через усі освітні галузі і спрямовується на набуття школярем окремих навичок співпраці в суспільстві, дотримання соціальних норм, правил і цінностей.

У початковій ланці школи це, предмет «Я досліджую світ», який системно і цілеспрямовано забезпечує соціальну (і громадянську в тому числі) компетентність, які пов'язані з завданнями галузі і предмета.

Пізнавальний компонент містить знання, уявлення, поняття, які охоплюють програмовим змістом предмета «Я досліджую світ», стосуються кожної зі змістових ліній і відображені у державних вимогах до навчальних досягнень.

Поведінковий компонент є системотвірним, він відображає рівень соціальної компетентності як ключової і предметної.

Ціннісно-особистісний розкриває розуміння дій та поведінки інших учасників взаємодії, передбачає вироблення ставлення до того, що відбувається присвоєння зразків поведінки в соціальному контексті.

У процесі реалізації змісту передбачено:

- включення учнів в активну пізнавальну діяльність, оскільки об'єкти вивчення важливо сприймати безпосередньо;
- створення умов для самовираження, організації комунікативного спілкування, застосування в навчальному процесі елементів дискусії, що є ефективними засобами розвитку особистості, її громадянських якостей.

У дидактико-методичній систематизації навчального матеріалу особливо важливого значення надається зв'язку його з життям, оскільки обмеженість відповідного досвіду учнів потребує постійного залучення й аналізу життєвих вражень—цієї головної чуттєвої опори набутих знань.

Список використаних джерел

1. Алексеєнко Т.Ф. Методичні засади соціалізації особистості в контексті соціальних проблем // Зб. наукових праць. Педагогічні науки. Випуск №35 «Виховання дітей та молоді в контексті розвитку громадянського суспільства». – Херсон, Видавництво ХДЦ, 2003 – С. 14-17.
2. Бех І.Д. Закономірності сучасного виховного процесу // Педагогіка і психологія. №1 942) 2004. – С. 33-410
3. Марусинець М.М. Професійна рефлексія майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика формування: Монографія. – Умань: ПП Жовтий О. О., 2012. – 419с.
4. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти. – К.: Богданова А.М., 2009. – 226 с.
5. Хоружа Л.Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика. – К., 2003. 319 с.